

Maatschappelijk verantwoord beleggen & betrokkenheidsbeleid

Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten

Datum: juni 2020

Inhoud

1. Introductie	4
2. Governance	5
2.1 Betrokken partijen	5
2.2 Uitvoering.....	5
3. Overtuigingen en thema's.....	5
3.1 Missie/visie en beleggingsbeginselen	6
3.2 Wetenschappelijke onderbouwing	6
3.3 Normen en standaarden verantwoord beleggen	6
3.4 Wetgeving en andere initiatieven.....	6
3.5 Thema klimaat en duurzame energie	7
4. Instrumenten MVB.....	8
4.1 Uitsluitingen	8
4.2 ESG integratie en 'best in class'	9
4.3 Betrokkenheidsbeleid	9
4.3.1 Stemgedrag	9
4.3.2 Dialoog	10
4.4 Positieve impact.....	10
5. Implementatie MVB.....	11
5.1 Aandelen	11
5.2 Bedrijfsobligaties investment grade	11
5.3 High yield bedrijfsobligaties.....	11
5.4 Emerging Market Debt.....	12
5.5 Green bonds.....	12
5.6 Niet-genoteerd onroerend goed.....	12
5.7 Private Markets.....	13
6. Communicatie en verantwoording	13
6.1 Wetgeving	13
6.2 Thema klimaat en duurzame energie	13
6.3 Uitsluitingen	14
6.4 ESG integratie.....	14
6.5 Stemgedrag	14
6.6 Dialoog	14
6.7 Positieve Impact.....	14

7. Planning 2020 -2022	15
Bijlage I: uitsluitingenlijst.....	16
Bijlage II: ESG rating systematiek.....	19
Bijlage III: Stembeleid.....	20

1. Introductie

Dit document beschrijft het Maatschappelijk Verantwoord Beleggingsbeleid (MVB-beleid) van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (StiPP). Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) vormt een integraal element van het beleggingsbeleid. Dit uitgangspunt is vastgelegd in de verklaring beleggingsbeginselen en investment beliefs van het strategisch beleggingsbeleid van StiPP 2019-2021.

Pensioenfonds StiPP heeft als primaire doelstelling binnen de werkingssfeer te voorzien in een oudedagsvoorziening voor de werknemers (uitzendkrachten en gedetacheerden) in de uitzendbranche en voor de payrollers.

Het doel van het beleggingsbeleid van het Pensioenfonds is het behalen van (1) een passend lange termijn rendement ten behoeve van de jonge (gewezen) deelnemers in het pensioenfonds en (2) het zekerstellen van de nominale pensioenuitkering voor de oudere (gewezen) deelnemers. De visie van StiPP is dat MVB beleggen op positieve wijze kan bijdragen aan haar lange termijn doelstelling en onderdeel is van haar fiduciaire taak. De beleidskeuzes van het pensioenfonds zijn gebaseerd op de input van de betrokkenen bij het fonds ('stakeholders'), te weten het bestuur, de deelnemers en het verantwoordingsorgaan.

In 2018 is een begin gemaakt met het MVB beleid en vastgelegd in het document ESG beleid StiPP. Kort samengevat wordt thans het MVB beleid gestuurd door de Global compact criteria van de Verenigde Naties, waarop zowel het uitsluitingsbeleid, de dialoog (engagement) als het stembeleid is gebaseerd. Dit beleid blijft de grondslag voor het MVB beleid van StiPP, inclusief de uitsluitingscriteria ten aanzien van controversiële wapens, tabak en betrokkenheid bij kinderarbeid.

Maar in vervolg op het ESG beleidsdocument van 2018, beoogt StiPP een hoger ambitieniveau na te streven, mede op basis van het risicobereidheidsonderzoek van 2019 onder StiPP deelnemers. Daarbij krijgen de volgende doelstellingen extra aandacht:

1. De introductie van Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties, c.q. duurzame energie en klimaat (nrs 7 & 13) en gezondheid en welzijn (nr. 3).
2. Een zwaarder gewicht van ESG ratings in de benchmarkkeuze en portefeuilleconstructie, volgens 'best in class' principes.
3. Een streefwaarde van 20% green bonds in de portefeuilles staatsobligaties.
4. De mogelijkheid van impact beleggingen in niet beursgenoteerde beleggingen zoals infrastructuur.

In dit document worden de volgende onderwerpen toegelicht:

In hoofdstuk 2 wordt de governance van het MVB beleid toegelicht. Hoe komt dit beleid tot stand en hoe wordt toegezien op de uitvoering en verdere ontwikkeling?

In hoofdstuk 3 worden de missie, visie en overtuigingen van het pensioenfonds op MVB toegelicht en welke thema's prioriteit krijgen van het fonds.

In hoofdstuk 4 worden de verschillende instrumenten toegelicht die het Pensioenfonds inzet en op welke instrumenten verder onderzoek zal worden gedaan: uitsluiting, betrokkenheidsbeleid (stembeleid en dialoog, en positieve impact).

In hoofdstuk 5 wordt voor de beleggingen toegelicht op welke wijze MVB wordt geïmplementeerd, aangezien per beleggingscategorie verschilt welke instrumenten kunnen worden ingezet.

In hoofdstuk 6 wordt toegelicht op welke wijze het Pensioenfonds communiceert over MVB aan haar stakeholders.

In hoofdstuk 7 wordt toegelicht welke initiatieven het Pensioenfonds de komende drie jaar (2020 - 2022) zal nemen om het MVB-beleid en de implementatie verder te ontwikkelen.

2. Governance

In dit hoofdstuk wordt de governance van het MVB-beleid beschreven. Hoe komt dit beleid tot stand en hoe wordt toegezien op de uitvoering en verdere ontwikkeling van dit beleid?

2.1 Betrokken partijen

Het bestuur van het Pensioenfonds evalueert het MVB-beleid iedere drie jaar. Aan de hand van deze evaluatie bepaalt het Pensioenfonds of het beleid en voorgenomen ontwikkelen aansluiten bij de verwachting en ambities van de stakeholders of dat aanscherping wenselijk is. Hierbij baseert het bestuur zich tevens op de input verkregen van de deelnemer en het verantwoordingsorgaan (VO).

Deelnemer: Draagvlak voor het MVB-beleid wordt steeds belangrijker. Daarom zal het Pensioenfonds minstens iedere drie jaar de mening van de deelnemer over MVB onderzoeken, aan de hand van een deelnemersonderzoek of een representatief deelnemerspanel.

Bestuur: Het bestuur heeft een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het MVB-beleid en de uitvoering hiervan. Gezien de ambities van het fonds heeft een bestuurslid de verantwoordelijkheid gekregen om de voortgang hiervan te bewaken. Er zal minimaal twee keer per jaar over het MVB-beleid en de implementatie daarvan worden gesproken in bestuursverband.

Fiduciair beheerder: De fiduciair beheerder adviseert het Pensioenfonds over het MVB-beleid, en organiseert en faciliteert de uitvoering hiervan. Ook rapporteert de fiduciair beheerder over het MVB-beleid aan het pensioenfonds.

Verantwoordingsorgaan: Er wordt minimaal één keer per jaar dialoog gevoerd met het verantwoordingsorgaan van het fonds, zowel qua het gekozen beleid (adviesrecht) als qua de uitvoering van het beleid (verantwoording).

2.2 Uitvoering

De implementatie van het MVB-beleid is door het bestuur gedelegeerd aan het Uitvoerend Bestuur conform de beleggingscyclus van het pensioenfonds. De beleggingscategorieën worden omschreven in de Investment Case die is vastgesteld door het bestuur. De Investment Case bevat onder andere de relevante marktbenchmark, de belangrijkste risico's van de categorie en implementatiecriteria. MVB is een integraal onderdeel van de benchmark keuze, de risicobeoordeling en het manager selectie- en monitoringproces. Zowel de categorie als de invulling worden periodiek geëvalueerd waaronder MVB.

Het Uitvoerend Bestuur zal beoordelen op welke wijze de instrumenten zoals omschreven in hoofdstuk 4 worden geïmplementeerd in de beleggingscategorieën (hoofdstuk 5). Het Uitvoerend Bestuur rapporteert aan het bestuur over de voortgang en behaalde resultaten.

MVB is tevens een onderdeel van het risicoraamwerk. In de strategische beleidsdocumenten (strategisch beleid, ALM, Investment Cases, ALM, jaarplan) en de rapportage/monitoring zal ESG worden beoordeeld welke ESG-risico's relevant zijn en welke maatregelen hier eventueel gewenst zijn.

3. Overtuigingen en thema's

In dit hoofdstuk worden de missie, visie en beleggingsovertuigingen van het Pensioenfonds op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen toegelicht. Daarnaast wordt toegelicht welke MVB-thema's prioriteit krijgen.

3.1 Missie/visie en beleggingsbeginselen

Stipp heeft ten doel binnen de werkingssfeer te voorzien in een oudedagsvoorziening voor de werknemers in de uitzendbranche. Voor een pensioenfonds is het beleggingsbeleid, naast de andere financiële sturingsmiddelen, voor het verschaffen van een goed en betaalbaar pensioen van cruciaal belang. De visie van Stipp is dat Maatschappelijk verantwoord beleggen bijdraagt aan haar langetermijndoelstelling en onderdeel is van haar fiduciaire taak.

Het belang van maatschappelijk verantwoord beleggen is tevens vastgelegd in de investment beliefs:

'Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) vormt een integraal element van het beleggingsbeleid en het beleggingsproces.' Dit betekent dat¹:

- Stipp gelooft dat bedrijven die in de bedrijfsvoering rekening houden met ESG²-maatstaven op de lange termijn betere resultaten behalen dan bedrijven die dat niet doen;
- Stipp zich bewust is van de invloed die zij als belegger kan uitoefenen en ziet het als haar maatschappelijke verantwoordelijkheid om hier bewust invulling aan te geven.
- bij beleggingsbeslissingen en het beleggingsproces de MVB-impact onderdeel van de besluitvorming;
- voert Stipp een uitsluitingenbeleid en een engagement beleid waarover verantwoording wordt gegeven en waar het fonds op aanspreekbaar is;
- worden beleggingen (door een externe partij) gescreend op internationale normen en waarden;
- Stipp ook aandacht heeft voor de mogelijke negatieve consequenties die een (te) strikt ESG-beleid kan hebben op de omvang van het belegbaar universum, het kostenniveau en het rendement en risico.

3.2 Wetenschappelijke onderbouwing

Er is veel wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de financiële prestaties van verantwoord beleggen³. De meeste empirische studies concluderen dat verantwoord beleggen leidt tot een vergelijkbaar of zelfs hoger financieel rendement en een lager risico. Dit is mogelijk met een geringe tot zeer geringe toename in het korte termijn risico (tracking error). Beleggers kunnen hiervan profiteren als ze koploper zijn en/of nieuwe waarde creëren door betrokken aandeelhouderschap.

3.3 Normen en standaarden verantwoord beleggen

Het Pensioenfonds hanteert hierbij de Global Compact van de Verenigde Naties als uitgangspunt. De VN Global Compact (<https://www.unglobalcompact.org/>) bestaat uit tien breed geaccepteerde principes gebaseerd op internationale verdragen zoals de verklaring van de rechten van de mens en de International Labour Organisation (ILO). De VN Global Compact verlangt van bedrijven dat zij de principes op gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitoefenen.

De VN Global compact specificeert in de zogenoemde Sustainable Development Goals (SDG's) haar lange termijn ambities en doelstellingen voor bedrijven, overheid en beleggers. Stipp wil zich vooral richten op de volgende drie SDG's:

- SDG 3: gezondheid en welzijn;
- SDG 7: betaalbare en schone energie;
- SDG 13: klimaatactie

3.4 Wetgeving en andere initiatieven

Naast de financiële prestaties heeft het Pensioenfonds te maken met nieuwe regelgeving. Onder andere IORP II vereist dat het Pensioenfonds communiceert over MVB aan zijn deelnemers en dat

¹ Bron: strategisch beleggingsbeleid 2019-2021, uitwerking investment beliefs

² Environmental, Social & Governance criteria.

³ Zie bijvoorbeeld SPIL: De financiële prestaties van verantwoord beleggen, mei 2017 voor een overzicht.

in kaart wordt gebracht wat bestaande en opkomende maatschappelijke risico's zijn. De SRD II richtlijn vereist een betrokkenheidsbeleid (stemmen en dialoog) en verantwoording over de uitvoering hiervan. Ook het EU actieplan zal gevolgen hebben voor het pensioenfonds.

Tenslotte is er in de EU wetgeving in ontwikkeling ten aanzien van de financiering van duurzame groei. Voorbeelden zijn de EU informatievervalsingsverordening, de EU taxonomie, koolstofarme benchmarks en een Europese norm voor groene obligaties. Deze zal binnen afzienbare termijn ook voor StiPP relevant zijn.

Na diverse afwegingen heeft het fonds er bewust voor gekozen om het Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB) convenant niet te ondertekenen. Het fonds is van mening dat het niet ondertekenen van het convenant geen afbreuk doet aan het ambitieniveau van het fonds, dan wel aan de huidige implementatiemogelijkheden. Dit neemt niet weg dat het fonds toekomstige ontwikkelingen van en rondom het convenant nauwlettend zal volgen zodat het fonds op de hoogte blijft van relevante kennis en implementatievormen.

3.5 Thema klimaat en duurzame energie

Klimaatverandering vormt voor onze maatschappij wereldwijd een ongekende uitdaging, zowel qua risico-mitigatie als risico-adaptatie. Wetenschappelijke consensus is dat de groeiende hoeveelheid broeikasgassen in de atmosfeer van de aarde aan menselijk handelen toegeschreven kan worden en dat dit broeikas effect leidt tot klimaatverandering. Hierdoor ontstaan negatieve maatschappelijke effecten, die steeds vaker ook als beleggingsrisico's worden gezien.

Het klimaatakkoord (<https://www.klimaatakkoord.nl/klimaatakkoord>) is gesloten om maatregelen te treffen om de opwarming van de aarde tot 2°C te beperken, en liefst 1.5°C. Beleggers spelen hierbij ook een rol: zij kunnen kapitaal voor de energietransitie verschaffen, maar moeten op de korte, middellange en lange termijn ook rekening houden met de risico's van klimaatverandering voor de waarde van hun beleggingen, bijvoorbeeld als gevolg van weerschade of transitierisico's (bijvoorbeeld hoge kosten en/of risico op zogenaamde 'stranded assets'). Het risico van klimaatverandering wordt direct gereflecteerd in de Sustainable Development Goals (SDG's) nummers 7 (betaalbare en schone energie) en 13 (klimaatactie).

Het Pensioenfonds ondersteunt de doelstellingen zoals uiteengezet in het klimaatakkoord om de uitstoot van de schadelijke broeikasgassen wereldwijd terug te dringen. Belangrijkste redenen om dit thema hoge prioriteit te geven zijn:

- Uit het deelnemersonderzoek blijkt dat deelnemers het thema klimaat en duurzame energie zeer belangrijk vinden, en van mening zijn dat het pensioenfonds hieraan een bijdrage moet leveren
- De beleggingen van het pensioenfonds leveren een grote (negatieve) bijdrage aan de klimaatontwikkeling door de emissie van CO₂ en kunnen door reductie bijdragen aan het behalen van de klimaatdoelstelling. Als dit niet gebeurt kan dit tot maatschappelijke schade en waardedaling van de belegging leiden.

Daarom neemt het Pensioenfonds klimaat mee in de beleggingsafwegingen en risicobeheersing. In dit kader zullen ESG-risico's (bijv. effect van klimaatverandering) ook meegenomen worden in toekomstige ALM-studies. Dit is momenteel echter nog omgeven met een aantal technische uitdagingen, aangezien kwantitatieve incorporatie van ESG-risico's zich nog in de ontwikkelingsfase bevindt.

Het Pensioenfonds zal het thema klimaat implementeren door middel van het meten van de CO₂ voetafdruk en hier een (reductie)doelstelling aan koppelen. StiPP hanteert een lange termijn doelstelling van een CO₂ neutrale beleggingsportefeuille in 2050.

Gezien de beschikbaarheid en betrouwbaarheid van informatie zal hierbij eerst naar de aandelenportefeuille worden gekeken. De ambitie is om op langere termijn een CO₂ reductiedoelstelling te formuleren welke geldt voor de gehele beleggingsportefeuille. Ook heeft het pensioenfonds de ambitie om inzicht te krijgen in klimaatrisico's door middel van de volgende ALM-studie (in 2020).

Om aan dit thema te voldoen zullen de meest CO₂-intensieve sectoren worden beoordeeld en in sommige gevallen uitgesloten (zoals kolenmijnen, kolencentrales etc.). Daarnaast zal een best in class benadering worden overwogen (zie sectie 5).

Tevens wenst het Pensioenfonds deel te nemen aan (internationale), collectieve engagement initiatieven aangezien individueel geen engagement resultaten te verwachten zijn op dit thema. Als laatste is het Pensioenfonds voornemens om kapitaal te verschaffen aan ondernemingen en/of projecten die in staat zijn om efficiënter met grondstoffen om te gaan, een transitie naar duurzame energie realiseren of nieuwe producten en diensten kunnen bieden. Dit kan bijvoorbeeld via groene obligaties of illiquide impact beleggingen zoals duurzame infrastructuur (windmolens, zonnecellen, etc). Hier heeft het pensioenfonds reeds enkele beleggingen in opgenomen.

4. Instrumenten MVB

Binnen het MVB beleid van het pensioenfonds worden de volgende instrumenten toegepast.

4.1 Uitsluitingen

Het pensioenfonds kiest ervoor om ondernemingen uit te sluiten indien de activiteiten van deze ondernemingen afwijken van de MVB-uitgangspunten van het fonds. Hierop staan ondernemingen

Uitsluiting	Reden van uitsluiting
<ul style="list-style-type: none"> De productie, toelevering, distributie en/of verkoop van controversiële wapens: <ul style="list-style-type: none"> clusterbommen; landmijnen; nucleaire wapens; Biologische en chemische wapens. 	<ul style="list-style-type: none"> In strijd met internationale verdragen en conventies Wettelijk verplicht (clusterbommen, strikte toepassing hiervan)
<ul style="list-style-type: none"> De productie, toelevering, distributie en/of verkoop van tabak en tabak gerelateerde producten. 	<ul style="list-style-type: none"> Brengt ernstige schade toe aan de gezondheid, geen veilige mate van gebruik, dialoog is zinloos In strijd met het UN Global Compact initiatief (en breder het UN systeem)
<ul style="list-style-type: none"> Bedrijven die de UN Global Compact principes materieel en structureel schenden. Dit omvat het uitsluiten van bedrijven waarvan bekend is dat zij de mensen- of arbeidsrechten op grove wijze schenden, ernstige milieuschade veroorzaken of betrokken zijn bij ernstige fraude. 	<ul style="list-style-type: none"> Het pensioenfonds onderschrijft de UN Global Compact principes. Ondernemingen die deze principes ernstig en structureel schenden passen niet bij de uitgangspunten van het fonds.
<ul style="list-style-type: none"> De productie van kolen (kolen mijnbouw) 	<ul style="list-style-type: none"> Kolen zijn een van de meest CO2 intensieve vormen van energieproductie en voorkomen het behalen van de klimaatdoelstelling

Ook zijn beleggingen in financiële instrumenten uitgegeven door landen waarvoor een wettelijk besluit tot een handelsembargo door de EU (EU Sanctielijst) of de VN (VN Veiligheidsraad Sanctielijst) is afgegeven, uitgesloten. Waar van toepassing is dat als onderdeel van sanctiewetgeving er geen wettelijke plicht bestaat om beleggingen direct te verkopen, zal het pensioenfonds er naar streven om zo het verkopen op enig moment kostenefficiënt te laten plaatsvinden.

De lijst van uitsluitingen wordt actief onderhouden en gepubliceerd op de website van het pensioenfonds. De naleving van de uitsluitingslijst is onderdeel van de monitoring van de beheerders. Indien er toch een positie in een uitgesloten onderneming wordt opgenomen dan wordt de beheerder geïnstrueerd om hier afscheid van te nemen.

4.2 ESG integratie en 'best in class'

Bij de keuze van benchmarks en managers (in het manager selectie proces) wordt door het pensioenfonds beoordeeld op welke wijze ESG geïntegreerd is in het beleggingsproces. Binnen passief beheer is de keuze voor de benchmark leidend, terwijl bij actieve beheerders (waaronder illiquide categorieën) ESG onderdeel is van het proces om instrumenten te selecteren. Het pensioenfonds streeft naar een best-in-class aanpak indien dit qua rendement, risico en kosten verantwoord is. Met een best-in-class aanpak wordt nagestreefd om alleen te beleggen in ondernemingen die goed scoren op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Dit gaat duidelijk verder dan enkel uitsluiten van ondernemingen en geeft MVB een belangrijke plek in het beleggingsproces, waardoor de grootste MVB-risico's afnemen en de positie t.a.v. het thema klimaat verbetert. Dit betekent bijvoorbeeld dat energiebedrijven welke voor een groot gedeelte elektriciteit opwekken door middel van kolencentrales een grotere kans maken om te worden uitgesloten, terwijl energiebedrijven die bijv. elektriciteit opwekken door middel van het minder CO₂-intensieve aardgas een grotere kans maken om in de portefeuille te worden opgenomen.

Deze aanpak heeft als nadeel dat in dialoog met ondernemingen die achterblijven op gebied van MVO mogelijk geen dialoog kan worden gevoerd. Dit is voor het pensioenfonds acceptabel, aangezien het fonds de voorkeur heeft om het vermogen en de aandacht aan te wenden richting ondernemingen die positief presteren op MVB.

4.3 Betrokkenheidsbeleid

Het pensioenfonds is bewust van de invloed die zij als belegger kan uitoefenen en ziet het als haar maatschappelijke verantwoordelijkheid om hier bewust invulling aan te geven. Daarom is het betrokkenheidsbeleid geformuleerd, wat bestaat uit stemgedrag op aandelen en het aangaan van de dialoog met ondernemingen.

4.3.1 Stemgedrag

Het uitoefenen van stemrecht is een belangrijk onderdeel van een goed functionerende governance structuur voor bedrijven. Daarom maakt het Pensioenfonds gebruik van haar stemrecht op alle aandeelhoudersvergaderingen van bedrijven waarin wordt belegd. Tevens streeft het pensioenfonds er naar om invulling te geven aan de richtlijnen die volgen uit de Shareholder Rights Directive, en zal een toelichting worden gegeven indien dit op onderdelen niet mogelijk is ('comply or explain').

Het pensioenfonds heeft de uitgangspunten voor het stembeleid opgenomen in bijlage 3. Bij deze uitgangspunten – ook wel bekend als proxy voting principes - staat de MVB-ambitie inclusief lange termijn waardecreatie en de thema's van het pensioenfonds centraal. Dit wil zeggen dat het pensioenfonds bij het stemmen goede governance (verantwoording en transparantie), mitigatie van klimaatrisico's en goede arbeidsomstandigheden belangrijk vindt. Bij het nemen van stembesluiten zijn nationale governance codes en wet- en regelgeving relevant, terwijl in het stembeleid ook wereldwijde 'best practices' ten aanzien van corporate governance terugkomen. Het pensioenfonds leent geen aandelen uit en leent geen aandelen in van anderen ('securities lending') met als doel om de stemrechten op deze aandelen uit te oefenen. Het stembeleid dekt daarmee de gehele aandelenportefeuille van het pensioenfonds.

Voorzover het pensioenfonds belegt in beleggingsfondsen, brengt het pensioenfonds zijn stemrecht uit volgens het stembeleid van de vermogensbeheerders welke bepaalde aandelenmandaten beheren. Om per aandeelhoudersvergadering het stembeleid te vertalen naar concrete stemmen wordt gebruik gemaakt van een stemadvieskantoor (ISS). ISS brengt advies uit aan de beleggingsmanager hoe te stemmen; de beleggingsmanager geeft opvolging aan dit advies en brengt zijn stem uit via een elektronisch platform. Dit proces wordt 'proxy voting' (stemmen bij volmacht) genoemd, omdat een gedelegeerde partij het stembeleid uitvoert.

Het pensioenfonds brengt zelf geen agendapunten voor aandeelhoudersvergaderingen ('shareholder proposals' aan) en communiceert niet zelf met andere stakeholders van bedrijven. Dit is gedelegeerd aan de operationele vermogensbeheerders danwel de fiduciair manager. Deze partijen hebben tevens een beleid om belangenconflicten te beheersen.

In het ESG jaarverslag wordt verantwoording afgelegd op de wijze waarop is gestemd door het pensioenfonds. Daarbij is de ambitie om te gaan rapporteren op welke aspecten de stemmingen betrekken hadden (milieu, sociale aspecten of governance). Ook heeft de pensioenfonds de ambitie om (conform SRD II) een toelichting te geven op de belangrijkste stemmingen.

4.3.2 Dialoog

Het fonds benadert de bedrijven waarin wordt belegd actief indien daar uit oogpunt van milieu, maatschappij, ondernemingsbestuur of arbeidsomstandigheden aanleiding toe is.

Het thema waarover de dialoog wordt aangegaan ('engagement') is klimaatverandering. Dit thema is conform de governance en overtuigingen zoals omschreven in hoofdstuk 2 en 3 van het MVB beleid.

De engagement-activiteiten van het pensioenfonds zijn uitbesteed aan de Fiduciair Manager. De Fiduciair Manager is betrokken bij diverse collectieve engagement initiatieven die aansluiten bij het thema van het pensioenfonds. In het ESG jaarverslag wordt verantwoording afgelegd over de engagement-activiteiten van het fonds.

De basis voor de dialoog is dat het Pensioenfonds (potentiële) negatieve impact van activiteiten in de beleggingen identificeert en prioriteert, en daarbij relevante stakeholders betreft. Het Pensioenfonds zal haar invloed aanwenden via engagement-activiteiten en waar nodig en mogelijk vergroten om te bevorderen dat negatieve impact van activiteiten in de Beleggingscategorieën wordt voorkomen of gemitigeerd. Indien negatieve impact is veroorzaakt, of hieraan is bijgedragen, dient herstel en/of verhaal beschikbaar te worden gemaakt. In het kader van proportionaliteit zal het aangaan van een dialoog alleen worden overwogen indien de negatieve impact aansluit bij de thema's van het fonds.

4.4 Positieve impact

Het Pensioenfonds wil een bijdrage leveren aan het thema klimaat, duurzame energie en gezondheid en welzijn. Naast het voorkomen van negatieve impact wil het pensioenfonds daarom investeringen doen die bijdragen aan maatschappelijke verbetering. Aan impact beleggingen worden een aantal eisen gesteld:

- De beleggingen hebben naast een financieel rendement een expliciete maatschappelijke doelstelling. Dit wordt ook wel intentionaliteit genoemd.
- De impact van de belegging is meetbaar of er is een concrete ambitie om de output te gaan meten (bijvoorbeeld als de data nog niet beschikbaar is).
- De belegging gaat niet ten koste van het verwachte gemiddelde risico/rendementsprofiel voor de lange termijn. Een beperkte korte termijn tracking error of rendementsafwijking is acceptabel.
- De beleggingen hebben relevantie voor de door het Pensioenfonds gekozen thema klimaat

Voorbeelden van beleggingen die aan deze criteria voldoen zijn 'green bonds' en beleggingen in duurzame energie (infrastructuur).

Voor het meten en rapporteren van impact wordt veelal gebruik gemaakt van de Sustainable Development Goals (SDGs) van de Verenigde Naties. Deze ontwikkelingsdoelen zijn bedoeld om armoede te bestrijden, het milieu te beschermen en vóór 2030 voor iedereen welvaart te creëren. Het voordeel van dit raamwerk is dat het breed erkend en ontwikkeld wordt. Onderdeel van dit raamwerk zijn KPI's die kunnen worden gebruikt om impact te meten en rapporteren.

Het Pensioenfonds hanteert daarbij in het bijzonder de volgende SDGs als KPI's:

- SDG 3: gezondheid en welzijn;
- SDG 7: betaalbare en schone energie;
- SDG 13: klimaatactie

Het thema klimaat (SDG 7 en 13) is eerder reeds toegelicht. Daarnaast streeft het pensioenfonds naar positieve impact op SDG 3: 'Goede gezondheid en welzijn'. Deze Duurzame Ontwikkelingsdoelstelling speelt in op vier thema's, die aandacht besteden aan moeder en kind, epidemieën, verkeersveiligheid en gezondheidszorg. Uit het recente deelnemersonderzoek (2019) bleek dat deelnemers voorkeur geven aan dit thema als zijnde focuspunt voor het fonds om een positieve bijdrage aan te leveren.

Het Pensioenfonds zal komend jaar de invulling hiervan nader uitwerken, waarbij gedacht kan worden aan bijvoorbeeld een specifieke impact-belegging.

5. Implementatie MVB

In dit hoofdstuk zal worden toegelicht op welke wijze in de beleggingen per categorie invulling wordt gegeven aan het MVB beleid.

5.1 Aandelen

Binnen de categorie aandelen worden de eerder toegelichte instrumenten uitsluiting, stemmen en dialoog toegepast. Deze worden uitgevoerd conform de omschrijving in het vorige hoofdstuk.

Tevens heeft het Pensioenfonds de ambitie om de CO2 emissie te meten en te reduceren. Binnen aandelen is dit bijvoorbeeld mogelijk door minder te beleggen in ondernemingen met een zware CO2 emissie en/of de aandelenportefeuille een best in class invulling te geven. Dit kan o.a. worden vormgegeven middels 'ESG-ratings'.

De 'ESG-rating' is een systematiek waarbij een ESG Research provider (in dit geval MSCI ESG Research⁴) bedrijven beoordeeld op hun ESG-beleid en uitvoering en hier een score ('rating') voor geeft. Deze rating volgt dezelfde schaal als bij de breder bekende kredietrating. AAA is de hoogst mogelijke rating, CCC de laagst mogelijke. De ESG rating is een relatieve score waarbij ondernemingen worden vergeleken binnen de sector waarin de onderneming actief is. De rating geeft een vooruitkijkend oordeel over de onderneming op de onderdelen E, S en G waarbij de wegen afhankelijk zijn van de activiteiten van de onderneming. De rating is voor een groot deel vooruitkijkend omdat er niet alleen wordt gekeken naar misstanden in het verleden wordt gekeken, maar vooral naar de huidige risico's en de risicobeheersing. In bijlage II wordt nader ingegaan op de systematiek omtrent ESG-ratings.

Door deze relatieve aanpak is het mogelijk om indices te maken die sectorneutraal op basis van ratings ondernemingen opnemen of uitsluiten. Hierdoor wordt voorkomen dat de tracking error (de afwijking versus de reguliere benchmark) te hoog wordt. Ook zorgt een dergelijke aanpak ervoor dat nog wel wordt belegd in ondernemingen die voorzien in basisbehoeften zoals energie en grondstoffen, maar dan wel in de best presterende bedrijven binnen die sector op het vlak van ESG.

5.2 Bedrijfsobligaties investment grade

Binnen de categorie bedrijfsobligaties investment grade wordt uitsluiting toegepast. Aangezien het Euro bedrijfsobligatie universum kleiner is dan het aandelenuniversum kiest het pensioenfonds er voor om de uitsluitingscriteria op ondernemingen toe te passen en de slechtst presterende ondernemingen op ESG-criteria zoals de ESG rating te vermijden.

Obligatiehouders hebben in tegenstelling tot aandeelhouders geen stemrecht. Dialoog is wel mogelijk maar minder effectief dan stemrecht als drukmiddel, mocht een dialoog geen resultaat opleveren. Via green bonds (later toegelicht) kan nog wel positieve bijdrage worden geleverd.

5.3 High yield bedrijfsobligaties

Binnen de categorie hoogrentende bedrijfsobligaties ofwel high yield bedrijfsobligaties wordt uitsluiting toegepast.

Op dit moment heeft het pensioenfonds geen beleggingen in deze categorie, maar dit is in de toekomst wel mogelijk. Zodra dit zich voordoet zal implementatie verder worden uitgewerkt.

⁴ MSCI ESG Research is een leidende research provider geselecteerd door de fiduciair manager KCM. Bij de selectie van MSCI is gekeken naar coverage en kwaliteit van de research (onderbouwing, tijdigheid, etc). De research van MSCI wordt tevens toegepast in de ESG-indices van MSCI.

5.4 Emerging Market Debt

De categorie Emerging Market Debt (EMD) is bij uitstek een categorie waar MVB relevant is. Risico's als milieuvervuiling, mensenrechten en corruptie worden vaak minder goed beheerst in opkomende landen dan in ontwikkelde landen. Desondanks wordt doorgaans niet meer gedaan door beheerders dan het toepassen van sanctiewetgeving.

In 2018 heeft de leidende benchmark provider voor EMD, JP Morgan, een ESG variant van zijn indices gemaakt. Investerings in obligaties van landen met de ergste schendingen worden gemeden en landen die goed scoren op ESG-criteria krijgen een hogere weging. Investerings in obligaties van overheidsgerelateerde ondernemingen die opbrengsten halen uit wapens, tabak, kolen of een Global Compact schending zijn uitgesloten. Ook krijgen green bonds een hogere weging in de index. Hiermee past de ESG-index beduidend beter bij het MVB beleid van het Pensioenfonds en zal deze index worden gevolgd.

5.5 Green bonds

Green bonds zijn obligatie-uitgiften waarvan de opbrengst wordt gebruikt voor maatschappelijke doeleinden zoals CO2 reductie (bijv. investeringen in groene energie of openbaar vervoer) of sociale doeleinden zoals sociale huisvesting. Green bonds worden door het Pensioenfonds gekocht staatsobligaties (vastrentende waarden middellang en lang). Deze portefeuilles worden deels gebruikt door het Pensioenfonds om met een laag risico aan de nominale (toegezegde) verplichtingen te voldoen. Dergelijke green bonds worden hoofdzakelijk uitgegeven door supranationale instellingen (bijv. Wereldbank of Europese Investeringsbank) en aan overheden gerelateerde agentschappen. Er is een doelwending Green bonds van 20% van de beleggingen in staatsobligaties.

Tevens zijn green bonds onderdeel van bedrijfsobligaties en (in mindere mate) Emerging Market Debt. Het universum van Green bonds is nog relatief klein maar neemt snel toe in omvang. Hierdoor worden deze obligaties beter investeerbaar voor het pensioenfonds. Het pensioenfonds stelt zich als doelstelling om met behoud van rendement te alloceren naar Green bonds. Dit betekent dat het pensioenfonds afhankelijk is van de beschikbaarheid van deze obligaties, met name bij nieuwe uitgifte. Er wordt voor deze categorieën nog geen doelwending gesteld, maar er zal wel monitoring op plaatsvinden.

5.6 Niet-genoteerd onroerend goed

De categorie niet-genoteerd onroerend goed is bij uitstek geschikt om het thema klimaat nader in te vullen aangezien vastgoed een groot deel van de energieconsumptie 'veroorzaakt'. Door middel van isolatie en het aanbrengen van duurzame energiebronnen kan het energieverbruik sterk worden gereduceerd. Gezien het illiquide karakter van deze categorie heeft verwezenlijking van het voorgaande een langere doorlooptijd in vergelijking met liquide beleggingen zoals aandelen en obligaties.

De vastgoedbeheerders hebben de PRI ondertekend en het Global Real Estate Sustainability Benchmark initiatief ondertekend. GRESB hanteert een uitgebreid model met 65 indicatoren dat resulteert in een rating en een 'green star' label:

- De GRESB Rating is een relatieve score van 1 tot 5 sterren, waarbij iedere ster 20% van het universum van beheerders vertegenwoordigt (5= beste 20%, 1=slechtste 20%).
- Een Green Star is een absolute score die wordt gegeven indien op de twee hoofdonderwerpen 'management & policy' en 'implementation & measurement' minimaal 50% wordt gescoord.

Het Pensioenfonds heeft de ambitie om voor haar niet-genoteerde onroerendgoed-fondsen een GRESB rating van 4 sterren te behalen en een Green Star te bereiken. Dit kan enerzijds door het huidige vastgoed te verduurzamen of anderzijds door fondsen te selecteren die MVB zwaar wegen in het beleggingsproces.

Omdat het pensioenfonds enkel in Nederlandse woningen belegd is het tevens mogelijk om het energielabel van de beleggingen te monitoren. Het energielabel is een Nederlands initiatief en geeft een indicatie van de energiezuinigheid van een woning (maar niet het werkelijk verbruik).

5.7 Private Markets

De categorie private markets bestaat uit Private Equity, Infrastructuur en Private Debt. Momenteel belegt het fonds nog niet in een van deze deel categorieën. Het fonds heeft besproken dat er in 2020 nader onderzoek gedaan zal worden naar de categorieën Infrastructuur en Private Debt.

De categorie Private Markets is bij uitstek geschikt voor impact beleggingen. Hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld infrastructuurprojecten die duurzame energie produceren, aansluitend bij het thema klimaat.

6. Communicatie en verantwoording

Een belangrijk onderdeel van maatschappelijk verantwoord beleggen is het verantwoording afleggen over de uitvoering van het MVB-beleid. Het bestuur vindt een hoge mate van transparantie belangrijk en ziet de manier waarop het over MVB met haar stakeholders communiceert als onderdeel van het MVB-beleid.

In dit hoofdstuk wordt weergegeven welke kaders een rol spelen en worden voor de instrumenten in het MVB-beleid en specifiek voor ieder thema van het fonds aangegeven op welke wijze gecommuniceerd wordt. In zijn totaliteit informeert het pensioenfonds haar belanghebbenden aan de hand van (digitale) nieuwsbrieven en de publicatie op de eigen website. In het geval van de website worden de relevante beleidskaders gepubliceerd en documenten waarin verantwoording wordt afgelegd, zoals bijvoorbeeld het jaarverslag en het MVB-jaarverslag.

6.1 Wetgeving

IORP II vereist dat het Pensioenfonds aan haar deelnemers (en toekomstige deelnemers) communiceert over de wijze waarop in het beleggingsbeleid rekening gehouden wordt met ESG-factoren. Het MVB-beleid en het jaarverslag met daarin een toelichting op het MVB-beleid publiceert het Pensioenfonds op haar website en is daarmee voor iedereen toegankelijk. De publicatie wordt geüpdatet indien het bestuur een nieuw beleid vaststelt. Over de uitvoering van het beleid wordt met de deelnemers van het Pensioenfonds gecommuniceerd middels haar eigen website en (digitale) nieuwsbrieven.

De SRD II richtlijn vereist verantwoording over de uitvoering van het betrokkenheidsbeleid. In dit beleid is vastgelegd hoe het Pensioenfonds aan de hand van stemgedrag op aandelen en het aangaan van de dialoog met ondernemingen op een maatschappelijke verantwoorde manier invloed als belegger uitoefent. De SRD II richtlijn vereist verder openbaarmaking van elementen uit de overeenkomst met de vermogensbeheerder. Voorbeelden van elementen zijn de afspraken met de vermogensbeheerder en de methode en tijdshorizon waarop de vermogensbeheerders worden geëvalueerd. Dit inzicht wordt jaarlijks verschaft in het MVB-jaarverslag.

6.2 Thema klimaat en duurzame energie

Vanwege het onderschrijven van het Klimaatakkoord en het belang van dit thema voor de deelnemer is in het MVB-beleid expliciet aandacht voor de klimaatdoelstellingen, de CO2 voetafdruk en gerelateerde risico's van de beleggingen en welke rol klimaat heeft binnen het beleggingsproces.

Het Pensioenfonds biedt inzicht in de ontwikkelingen op het gebied van klimaat in het MVB-jaarverslag waarbij de CO2 voetafdruk van de huidige beleggingen inzichtelijk gemaakt wordt en een toelichting wordt gegeven in relatie tot de klimaat(reductie)doelstellingen. Verder wordt in het MVB-jaarverslag inzicht gegeven in CO2 intensieve sectoren, zoals kolenmijnen en gerapporteerd over (collectieve) engagement initiatieven.

6.3 Uitsluitingen

De lijst van uitsluitingen van het Pensioenfonds wordt gepubliceerd op de website van het pensioenfonds. De bijlage van dit document bevat een actueel overzicht.

Het is mogelijk dat beleggingsfondsen beleggingen bevatten die het Pensioenfonds eigenlijk wenst uit te sluiten. In het MVB-jaarverslag wordt inzicht gegeven waar dit ondanks de uitsluitingsambitie van toepassing is door per uitsluitingscriterium aan te geven of en welke bedrijven in de portefeuille zitten.

6.4 ESG integratie

MVB is geïntegreerd in het managerselectieproces door middel van de ESG-scorekaart. Door middel van deze scorekaart worden de beleggingsfondsen op zes criteria gescreend en gemonitord. Deze criteria zijn de betrokkenheid bij MVB, ESG-integratie, actief aandeelhouderschap (stemgedrag en dialoog), bewijs & transparantie, uitsluiting en positieve impact. In het MVB-jaarverslag rapporteert het Pensioenfonds per beheerder de uitkomsten van de scorekaart.

6.5 Stemgedrag

Het pensioenfonds publiceert het stembeleid op haar website en legt over de uitvoering (het stemgedrag) verantwoording af door jaarlijks in het MVB-jaarverslag de stemresultaten te publiceren van de aandelenfondsen en/of door een verwijzing op te nemen naar de website van de vermogensbeheerder. Bij de publicatie van de stemresultaten wordt per beleggingsfonds vermeld op hoeveel agendapunten het fonds gestemd heeft, waarbij inzichtelijk is of de stem voor of tegen het management was. Indien het fonds geen stem uitgebracht heeft is de ambitie te onderbouwen waarom niet.

Het Pensioenfonds heeft de ambitie om te gaan rapporteren op welke ESG-aspecten de stemmingen betrekken hadden (milieu, sociale aspecten of governance). Ook heeft het Pensioenfonds de ambitie om een toelichting te geven op de belangrijkste stemmingen conform SRD II.

6.6 Dialoog

Inzicht in de uitvoering van het aangaan van de dialoog biedt het Pensioenfonds in het MVB-jaarverslag. Aan de hand van een casus gerelateerd aan een van de thema's wordt inzicht verstrekt hoe het pensioenfonds - of de fiduciair manager in opdracht van - (potentiële) negatieve impact heeft geïdentificeerd, de dialoog is aangegaan, wat hier de uitkomsten van waren en hoe het pensioenfonds verder toeziet op het nakomen van afspraken met de desbetreffende ondernemingen.

6.7 Positieve Impact

Het Pensioenfonds meet en rapporteert de impact aan de hand van Sustainable Development Goals (SDG's) die aansluiten bij de thema's:

- SDG 3: gezondheid en welzijn;
- SDG 7: betaalbare en schone energie;
- SDG 13: klimaatactie

Het voordeel van dit raamwerk is dat het breed erkend en ontwikkeld wordt en dat KPI's gebruikt worden om de impact effectief te kunnen meten en rapporteren. De resultaten en een toelichting op de voortgang worden gepubliceerd in het MVB-jaarverslag.

7. Planning 2020 -2022

Het pensioenfonds heeft middels dit MVB beleid een ambitieus doel gesteld voor de komende jaren om meer verantwoord te beleggen. Hierbij is het bestuur zich er zeer bewust van dat de uitvoering hiervan dient te gebeuren op beheerste wijze, waarbij de samenhang tussen rendement, risico en kosten wordt beoordeeld. Daarom is een planning gemaakt om het Algemene Bestuur (AB), het Uitvoerend Bestuur (UB) en de Fiduciair richting te geven in de prioriteiten bij de uitvoering.

Onderwerp - beleggingen	Wanneer	Wie neemt lead?
Klimaat – definiëren reductiedoelstelling en werkwijze vaststellen	2020 Q2	KCM/UB
Klimaat – meten CO ₂ voetafdruk	Vanaf 2020 jaarlijks, in 2020 in Q3	KCM
Gezondheid & welzijn – vaststelling doelstellingen / KPI's	2020 Q4	KCM/UB
Evaluëren MVB implementatie fonds versus mandaat keuze	2020 Q4	KCM/UB
Klimaat – inzicht klimaatrisico's in ALM	2020 Q4	UB
Klimaat – onderzoek investeringen in duurzame energie en vaststellen doelweging	2020 Q4	KCM/UB
Klimaat – implementatie duurzame energie via private markets categorie	2021	KCM
Evaluëren stembeleid	2021	KCM
Aandelen – best in class beleid (Developed markets)	2021	KCM/UB
Aandelen – positieve impact	2022	KCM/UB
Klimaat - reductiedoelstelling	2023 doelstelling geïmplementeerd	KCM

Onderwerp – governance en communicatie	Wanneer	Wie neemt lead?
Opstellen concept MVB-beleid en afstemmen met Algemeen Bestuur	Q2 2020	UB & Fiduciair
Publicatie aangepast MVB beleid	Juli 2020	UB
Afstemming met stakeholders over aangepast MVB-beleid (VO)	Q3 2020	UB
Evaluatie voortgang en resultaten	Jaarlijks vanaf 2021	KCM/UB
Publicatie voortgang en resultaten	Jaarlijks	KCM/UB
Afstemming met Verantwoordingsorgaan	Jaarlijks	UB

Bijlage I: uitsluitingenlijst

Controversiële wapens

Bedrijf

AECOM	Jacobs Engineering Group
Anhui Great Wall Military Industry	Korea Aerospace Industries
Aryt Industries	Larsen And Toubro Limited
Ashot - Ashkelon Industries	Larsen & Toubro Infotech
AVIBRAS INDUSTRIA AEROESPACIAL	L&T Finance
Bharat Dynamics	L&T Infrastructure
Boeing Distribution Services	L&T Shipbuilding
BWX Technologies	L&T Technology Services Ltd
China Aerospace Science And Technology Corporation	Leidos Holdings
China North Industries Group Corporation	LIG Nex1 Co., Ltd.
China North Industries Corporation	Lockheed Martin
China Spacesat	Motovilikha Plants JSC
Elbit Systems	Nabha Power
Fluor Corporation	National Presto Industries
General Dynamics Corporation	Northrop Grumman Corp.
HANWHA AEROSPACE CO.	NORTHROP GRUMMAN INNOVATION SYSTEMS, INC.
Hanwha Corp	NORTHROP GRUMMAN SYSTEMS CORPORATION
Hanwha Engineering & Construction	Poongsan
Honeywell International	Poongsan holdings
Huntington Ingalls Industries	Roketsan Roket Sanayi Ve Ticaret Anonim Sirketi
Inner Mongolia North Heavy Industries Group	Serco Group
IMI Systems	The Boeing Company

Global Compact (schending mensenrechten, arbeidsrechten en milieu en corruptie)

Bedrijf

BARRICK TZ LIMITED	MMC FINANCE Ltd.	The GEO Group
Corecivic	OCP	Vedanta Limited
ENERGY TRANSFER LP	Odebrecht Finance	Vedanta Resources PLC
ENERGY TRANSFER OPERATING LP	Petrochina Company	SOUTHERN COPPER CORPORATION
GAIL (INDIA) Limited	PETROLEOS MEXICANOS	SOUTH32 LIMITED
Bayer Aktiengesellschaft	JBS S.A.	Tokyo Electric Power Company Holdings, Incorporated
BHP GROUP LIMITED	Jiangxi Copper Company Limited	VALE S.A.
BHP GROUP PLC	Novartis AG	Volkswagen AG

BRASKEM S.A.	PETROLEO BRASILEIRO S.A. - PETROBRAS	WALMART INC.
FREEPORT-MCMORAN INC.	Porsche Automobil Holding SE	Zijin Mining Group Company Limited
GMK NORIL'SKIY NIKEL' PAO	ROYAL DUTCH SHELL PLC	
Grupo Mexico, Sociedad Anonima Bursatil de Capital Variable	SOCIETE AURIFERE BARRICK	

Tabaksondernemingen

Bedrijf

22ND CENTURY GROUP, INC.	GODFREY PHILLIPS INDIA LIMITED	SCANDINAVIAN TOBACCO GROUP
7-ELEVEN MALAYSIA HOLDINGS BERHAD	Golden Tobacco Ltd	SCHWEITZER-MAUDUIT INTERNATIONAL, INC.
AL-EQBAL INVESTMENT COMPANY PLC	Gotse Delchev Tabac AD	SHANGHAI INDUSTRIAL HOLDINGS LIMITED
Altria Group, Inc.	HEALTHIER CHOICES MANAGEMENT CORP.	SHEEN TAI HOLDINGS GROUP COMPANY LIMITED
AMCON DISTRIBUTING COMPANY	HUABAO INTERNATIONAL HOLDINGS LIMITED	SHENZHEN JINJIA GROUP CO., LTD.
B.A.T CAPITAL CORPORATION	IMPERIAL BRANDS FINANCE PLC	Shiner International Inc
B.A.T. INTERNATIONAL FINANCE	IMPERIAL BRANDS PLC	Shumen Tabac AD
BADECO ADRIA d.d. Sarajevo	ITC LIMITED	Sinnar Bidi Udyog Ltd
BIZIM TOPTAN SATIS MAGAZALARI ANONIM SIRKETI	JAPAN TOBACCO INC.	Slantse Stara Zagora Tabak AD
Bright Packaging Industry Bhd	Jerusalem Cigarette Co Ltd	Smokefree Innotec Inc
BRITISH AMERICAN TOBACCO (MALAYSIA) BERHAD	Jordanian Duty Free Shops PSC	Societe Ivoirienne des Tabacs SA
British American Tobacco (Zambia)	JT International Financial Services	STANDARD DIVERSIFIED INC.
BRITISH AMERICAN TOBACCO BANGLADESH CO. LTD.	Karelia Tobacco Company Inc SA	Swedish Match AB
British American Tobacco Kenya plc	Khyber Tobacco Company Ltd	Taiwan FamilyMart Co Ltd
BRITISH AMERICAN TOBACCO	KT&G Corporation	Tanzania Cigarette Company Ltd
British American Tobacco Uganda	KUK-IL PAPER MFG CO.,LTD	THE WEST INDIAN TOBACCO COMPANY LIMITED
British American Tobacco Zimbabwe (Holdings) Ltd	MAJESTY GOLF & Co.,Ltd	TONGYANGMOOLSAN CO.,LTD
Bulgartabac holding AD	McColl's Retail Group PLC	Tri Pack Films Ltd
Carreras Ltd	mCig Inc	TSL Ltd
Cat Loi JSC	MEDIGREEN HOLDINGS CORPORATION	TTCM CHINA, INC.
CEYLON TOBACCO COMPANY PLC	Miquel y Costas & Miquel, S.A.	TURNING POINT BRANDS, INC.
CHINA FLAVORS AND FRAGRANCES COMPANY LIMITED	MUDANJIANG HENGFENG PAPER CO., LTD	Tutunski Kombinat AD Prilep
Coka Duvanska Industrija ad Coka	NEW TOYO INTERNATIONAL HOLDINGS LTD	Union Investment Corporation PSC

Compania de Distribucion Integral Logista Holdings, S.A.	Nicotiana BT Holding AD	Union Tobacco and Cigarette Industries Company PSC
CONG TY CO PHAN NGAN SON	NTC Industries Ltd	UNIVERSAL CORPORATION
CORE-MARK HOLDING COMPANY	Pakistan Tobacco Company Ltd	Vapor Group Inc
CTO Public Company Ltd	Pazardzhik BTM AD	Vapor Hub International Inc
Duvanska industrija ad Bujanovac	PHILIP MORRIS (PAKISTAN) LTD	VECTOR GROUP LTD.
Duvanski Kombinat ad u stecaju Podgorica	Philip Morris CR as	Veles Tabak AD Veles
Eastern Company SAE	Philip Morris International Inc.	Vien Dong Investment Development Trading Corp
ELECTRONIC CIGARETTES INTERNATIONAL GROUP, LTD.	Philip Morris Operations a.d. Nis	VPR Brands LP
ESSENTIA PLC	PT Bentoel International Investama Tbk	VST INDUSTRIES LIMITED
EUROCASH SPOLKA AKCYJNA	PT Gudang Garam Tbk	Wee-Cig International Corp
Fyolo Technology Corp	PT Hanjaya Mandala Sampoerna	Wismilak Inti Makmur Tbk PT
GILLA INC.	Pyxus International, Inc.	Yuri Gagarin AD
Globrands Group Ltd	Reynolds American Inc.	SILA HOLDING Plc

Kolenmijnen

Bedrijf

Idemitsu Kosan Co., Ltd.	Shanxi Lu'An Environmental Energy Development Co., Ltd.
Inner Mongolia Yitai Coal Co., Ltd.	Washington H. Soul Pattinson and Company Limited
PT Bukit Asam Tbk	Idemitsu Kosan Co., Ltd.
Shaanxi Coal Industry Co., Ltd.	Inner Mongolia Yitai Coal Co., Ltd.
Shanxi Coal International Energy Group Co., Ltd.	

Bijlage II: ESG rating systematiek

ESG Ratings is een methodiek die investeerders helpt om inzicht te krijgen in ESG risico's en kansen van de beleggingen. De analisten van MSCI beoordelen data (jaarverslagen en andere publicaties, overheden, NGO's, media etc.) op het vlak van ESG van 6800 ondernemingen en van de GICS sectoren. Ondernemingen krijgen op basis hiervan een rating lopend van AAA tot CCC op relatieve basis van de prestaties in de sector waarin de onderneming actief is. De onderwerpen waarna wordt gekeken zijn (samengevat):

Milieu

1. Klimaat verandering (CO2 emissie, product CO2 profiel, klimaatgevoeligheid, klimaatfinanciering)
2. Natuurlijke bronnen (water, biodiversiteit en landgebruik, ruwe grondstoffendelving)
3. Vervuiling en afval (giftige emissies en afval, verpakkingsmateriaal en afval, elektronisch afval)
4. Milieukansen (clean tech, groene gebouwen, hernieuwbare energie)

Sociaal

5. Menselijk kapitaal (personeelsbeleid, gezondheid en veiligheid, personeelsontwikkeling, arbeidsomstandigheden in de supply chain)
6. Productaanpakelijkheid (veiligheid en kwaliteit, chemische veiligheid, financiële producten, privacy en dataveiligheid,
7. Stakeholder opposition (controversial sourcing)
8. Sociale kansen (toegang tot communicatie, financiering, gezondheidszorg, voeding)

Governance

9. Corporate governance (board structuur, beloning, eigenaarschap, accounting)
10. Corporate behaviour (ethiek, belastingtransparantie, corruptie, anti-marktwerking, stabiliteit van de financiële sector)

Voor iedere sector wordt bepaald welke van bovenstaande onderwerpen relevant is, waarbij governance altijd een onderdeel is. Hierna worden de wegen bepaald. Ieder relevant onderdeel krijgt een weging in de range van 5% tot 30%. De weging hangt af van de mate waarin een sector bijdraagt aan een onderwerp in verhouding tot andere sectoren (grote bijdrage = grote weging) en de tijdsperiode waarin wordt verwacht dat het risico of de kans materialiseert (korte termijn = grote weging). Een hoge impact issue op korte termijn weegt ongeveer 3x zwaarder dan een lage impact op lange termijn.

Om te beoordelen of een onderneming een ESG-risico goed beheerst wordt bekeken welke beheersingsmaatregelen de onderneming heeft genomen en welke blootstelling er is. Een onderneming die veel blootstelling aan een risico heeft, moet dus ook sterke beheersingsmaatregelen nemen. De risico's worden per sector bepaald; de exposure per onderneming wordt bepaald op basis van product of dienst, locatie, uitbesteding, etc. De beheersingsmaatregelen zijn onderneming specifiek, waarbij incidenten in de afgelopen drie jaar worden meegewogen in het oordeel.

De uiteindelijke rating wordt gegeven per GICS sub-industrie. De hierboven genoemde onderwerpen en de weging van onderwerpen per sector wordt jaarlijks herzien. Ondernemingen krijgen de mogelijkheid om feitelijke onjuistheden te corrigeren en mogen altijd hun rapport inzien. Bij nieuwe informatie wordt een rapport op weekbasis aangepast, met minimaal jaarlijks een volledige review.

Bijlage III: Stembeleid

Het uitoefenen van stemrecht is een belangrijk onderdeel van een goed functionerende governance structuur voor bedrijven. Daarom maakt het pensioenfonds gebruik van haar stemrecht op alle aandeelhoudersvergaderingen van bedrijven waarin wordt belegd. Tevens streeft het pensioenfonds er naar om invulling te geven aan de richtlijnen die volgen uit de Shareholder Rights Directive II, en zal een toelichting worden gegeven indien dit op onderdelen niet mogelijk is ('comply or explain').

Het pensioenfonds heeft uitgangspunten voor het stembeleid vastgesteld die hieronder zijn opgenomen. Bij deze uitgangspunten staan de MVB-ambitie inclusief lange termijn waardecreatie en de thema's van het pensioenfonds centraal.

Het pensioenfonds streeft ernaar om eventuele negatieve impact van haar investeringen op de maatschappij, het milieu en governance te voorkomen, te mitigeren dan wel te herstellen. Het adresseren van klimaatverandering is een wereldwijde uitdaging en het pensioenfonds is toegewijd een bijdrage te leveren aan dit cruciale vraagstuk. Ook stimuleren we bedrijven waarin geïnvesteerd wordt om kritisch te kijken naar de bijdrage die zij leveren aan de VN duurzame ontwikkelingsdoelen om op deze wijze een positieve impact te genereren.

Het pensioenfonds neemt de volgende zaken in acht om te kunnen beoordelen of beursgenoteerde bedrijven in positieve zin voldoen aan criteria ten aanzien van corporate governance, beloning van bestuurders en bedrijfsstructuur:

- Onafhankelijkheid van de accountant en geloofwaardigheid van de accountantsverklaring
- Integriteit, onafhankelijkheid, responsiviteit en diversiteit van het bestuur en haar commissies. Bestuursleden dienen te beschikken over de juiste vaardigheden en expertise, alsmede over voldoende beschikbare tijd om hun taken te kunnen uitvoeren.
- Bestuursbeslissingen dienen geleid te worden door een bedrijfscultuur welke duurzaamheid en lange termijn waarde creatie ondersteunt, en bedrijven dienen hierover verantwoording af te leggen richting aandeelhouders.
- Preventie van overmatige cumulatie van macht (gecombineerde CEO / voorzitterposities)
- Vergoeding aan bestuursleden dient het juiste talent aan te trekken, te behouden en te motiveren. Excessieve vergoedingen dienen zoveel mogelijk beperkt te worden: vergoedingen dienen niet significant af te wijken van industrie- en marktgemiddelden in termen van structuur en niveau. Arbeidsvoorwaarden dienen begrijpelijk en transparant te zijn voor aandeelhouders. Vaste en variabele beloningen moeten in balans zijn. Prestatiegerelateerde elementen moeten op eenvoudige wijze te kwantificeren zijn. Dit betekent dat ze meetbaar zijn, tijdsgebonden, vooraf vastgelegd en dat ze een directe relatie moeten hebben met de bedrijfsstrategie en operationele resultaten. Bedrijven dienen zoveel mogelijk transparantie te verstrekken over de methodes en onderbouwing die ten grondslag ligt aan (voorgestelde of toegepaste) vergoedingen.
- Bedrijven waarin geïnvesteerd wordt moeten een passende kapitaalstructuur hebben en beslissingen ten aanzien van kapitaalallocatie moeten formeel beschreven worden in de jaarverslagen. In het geval van een voorgestelde uitgifte van aandelen onderzoeken we de gegrondheid van het voorstel. Voor financieringsactiviteiten die mogelijk grote invloed hebben op de waarde van de onderneming moet de uiteindelijke keuze bij de aandeelhouders liggen.
- Aandeelhouders moeten het recht hebben om te stemmen op belangrijke beslissingen, waaronder benoeming en ontslag van bestuurders, wijzigingen in bestuursdocumentatie zoals statuten, aandeleninkoop, uitgifte van aandelen, plannen voor aandeelhoudersrechten ('poison pills'), voorstellen die stemrechten wijzigingen en materiële transacties.

Wat sociale en milieukwesties betreft, ondersteunen we in het algemeen op standaarden gebaseerde ESG-voorstellen die voor aandeelhouders en belanghebbenden op de lange termijn waarde vergroten en tegelijkertijd de belangen van de onderneming en de maatschappij op een lijn brengen.

Om voorstellen van aandeelhouders te evalueren neemt de stemadviseur van het pensioenfonds internationale ESG richtlijnen en standaarden in acht, hierbij worden ook de OECD Richtlijnen voor multinationale ondernemingen beschouwd. Verder streeft het pensioenfonds ernaar om voorstellen

te ondersteunen die aansluiten bij erkende mondiale bestuursorganen die duurzame handelspraktijken bevorderen en pleiten voor milieubeheer, eerlijke arbeidsomstandigheden, non-discriminatie en de bescherming van mensenrechten. Hiertoe behoren internationaal erkende duurzaamheid gerelateerde initiatieven waaronder de United Nations Environment Programme Finance Initiative (UNEP FI), de door United Nations gesteunde Principles for Responsible Investment (PRI), United Nations Global Compact, Global Reporting Initiative (GRI), International Labour Organization Conventions (ILO) en andere. Elk van deze bestuursorganen streeft ernaar om rapportage- en andere activiteiten te bevorderen die aansluiten bij positieve ESG acties, waardoor financiële risico's en reputatierisico's worden beperkt.

Wat betreft klimaat gerelateerde voorstellen ondersteunen wij de ambities die zijn vastgelegd in de Overeenkomst van Parijs om de opwarming van de aarde te beperken tot ruim onder de 2 graden. We moedigen voorstellen aan – die we per geval beoordelen – die bedrijven stimuleren om informatie te verstrekken over de financiële, fysieke of regelgevingsrisico's gerelateerd aan klimaatverandering waarmee ze te maken hebben. Daarbij kijken we ook naar hoe ondernemingen deze risico's identificeren, meten en managen, waaronder klimaatrisico metingen en programma's zoals GHG emissie reductie. Bovendien ondersteunt het pensioenfonds voorstellen waarin wordt opgeroepen tot transparantie inzake werkplekpraktijken en diversiteit, belastingen, leveringsketens en algemene maatschappelijke verantwoordelijkheid.